

РОЛЬ НАУКОВОГО КЕРІВНИКА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Холявко В. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
вчений секретар*

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Нині є очевидним, що технологічний прогрес, вдосконалення інформаційних технологій, глобальна конкуренція, стрімкий розвиток наукомістких галузей виробництва, які визначають риси економіки знань, викликають зміни в структурі кваліфікованої праці, інституційних взаємодіях. Це вимагає змін в процесах та процедурах підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, до яких відносяться і доктори філософії.

Зараз ведуться активні дискусії щодо процесів організації навчання в аспірантурі, підготовки дисертації та її захисту. Складність додають щорічні зміни «правил гри», що в умовах активної фази російсько-української війни частіше є демотивуючим фактором, ніж активізатором позитивних процесів.

Відповідно до норм діючого законодавства аспірант фактично має три роки на виконання досліджень, написання публікацій та підготовку дисертації. Останній, четвертий, рік навчання в аспірантурі майже повністю присвячений процедурі захисту дисертації, оскільки можливості захиститися поза терміном навчання згідно діючих документів не існує¹.

Таким чином, правильний розподіл часу планування досліджень, дотримання індивідуального плану наукової роботи аспіранта стає надзвичайно важливим моментом. Тому доцільно проаналізувати питання підготовки докторів філософії за концепцією системного підходу в якій можна виокремити наступні компоненти [1, с. 84–86]: цільовий, змістовний, суб'єкт-суб'єктний та технічний. Зазвичай обговорення кожного компоненту відбувається з позицій організації освітнього процесу на рівні ЗВО чи держави в цілому. Але успішність

---

¹ Дискусійним залишається питання щодо особливостей реалізації процедур поновлення для захисту дисертації, або повторного вступу до аспірантури, але лише для захисту.

реалізації будь-якого напрацьованого ними рішення залежить не лише від прописаних концепцій та створених умов, а й від дій безпосередніх виконавців, якими є аспірант та його науковий керівник. Саме від наукового керівника залежить чи зможе аспірант вкластися в «прокрустове ложе» термінів та вимог під час роботи над дисертацією.

В контексті цільового компоненту системного підходу для наукового керівника метою участі у підготовці аспірантів є як наявність «наукового помічника» для досліджень, які виконує сам науковець, так і можливість виконати пункти ліцензійних умов щодо підготовки кадрів вищої кваліфікації. Для аспіранта метою аспірантської діяльності є як самореалізація в професійному та кар'єрному плані, так і інтерес та зацікавленість у наукових дослідженнях та їх результатах².

Затвердження теми дисертаційних досліджень аспіранта здійснюється протягом місяця після початку навчання [2, п. 19] та може бути як пропозицією кафедри, так і погодженням теми, запропонованої самим аспірантом. Користуючись змістовним компонентом системного підходу до організації освітньо-наукової діяльності на третьому рівні вищої освіти на кафедрі впродовж формування планів на майбутній навчальний рік доцільно не просто визначати кількість потенційних аспірантів та їх керівників, а й обговорювати напрямки майбутніх досліджень з врахуванням наявної наукової школи (на багатьох технічних кафедрах така існує), діючих грантів, міжнародних договорів, держбюджетної, госпдоговірної та ініціативної тематики. Таке обговорення дозволить уникнути в майбутньому ситуації зі складністю створення разової спеціалізованої вченої ради внаслідок відсутності у співробітників кафедри статей з тематики дисертанта. Та й дослідження здійснюватимуться не лише як «наука заради науки/диплому», а принеситимуть конкретну користь. Для аспіранта зміст його дисертаційного дослідження має бути від початку зрозумілим та прийнятним. До того ж, загальний напрямок наукових розвідок, методика досліджень, орієнтовні риси майбутніх наукових результатів не повинні бути повною «terra incognita».

Знайомство наукового керівника з аспірантом офіційно починається з часу зарахування останнього до аспірантури³. Але суб'єкт-суб'єктні відносини для наукового керівника складаються не лише з взаємодії з аспірантом, а й зі ЗВО. В контактах з аспірантом необхідно

---

² Не будемо обговорювати «модну» зараз в деяких колах МОНУ теорію про «ухилянтів», хоча доля таких аспірантів також є, і тут задача ЗВО поставити їх в такі умови, за яких вони або таки виконують ОНП, або відраховуються.

³ Хоча деякі ЗВО практикують попереднє представлення дослідницької пропозиції потенційними аспірантами на кафедрі для визначення відповідності запропонованої ним тематики науковій школі підрозділу.

забезпечувати тайм-менеджмент процесу виконання ОНП, «вести» аспіранта впродовж усіх чотирьох років, вимагати та моніторити зворотній зв'язок. В контактах зі ЗВО співробітник вчасно інформує заклад про свої потреби, результати, досягнення та проблеми. Для аспіранта суб'єкт-суб'єктні відносини є основними під час навчання. Запорукою успішного отримання наукового ступеню є постійна співпраця з науковим керівником, вчасне виконання складових індивідуального плану, проведення запланованих досліджень, звітування щодо отриманих результатів.

Перший суттєвим етапом співпраці аспіранта з науковим керівником є формулювання мети та задач дослідження, визначення його предмету та об'єкту. Тут варто акцентувати увагу на часі, необхідному для виконання досліджень. Обмеження у три роки вимагає системного підходу до формулювання теми, мети та задач роботи. Після визначення переліку дисертаційних задач важливо обговорити методологію проведення досліджень, яка має забезпечувати не просто досягнення результату (вимірювання певних величин), а й валідації отриманих значень, тобто виключення помилковості визначення величини. Таким чином комплекс методів дослідження має підбиратися з позицій як вимірювання, так і перевірки/підтвердження отриманих даних. Важливим етапом також є верифікація даних, визначення їх відповідності вимогам, які висуваються до матеріалів, процесів тощо, які застосовуються в умовах експлуатації. Саме обговорення ідеології наукового пошуку, виконання всіх завдань, поставлених перед аспірантом має стати наріжним каменем побудови всієї системи суб'єкт-суб'єктних відносин впродовж підготовки в аспірантурі. В межах дискусії стосовно тематики статей для аспірантів першого року навчання варто зазначити, що обґрунтування вибору матеріалів та комплексу методів дослідження для досягнення мети дисертаційної роботи також може бути темою статті в фаховому виданні. Так само як і результати опрацювання літературних джерел та обробки перших експериментальних досліджень.

Для забезпечення технічної складової системної підготовки аспіранта науковий керівник повинен скласти план комплексу досліджень, виходячи з наявної бази обладнання, можливостей центрів колективного користування при ЗВО, міжнародних проєктів, грантів та доцільності виконання досліджень для досягнення мети роботи. Наукові дослідження неймовірно різноманітні та непорівняні за рівнем складності, тривалості, обсягом підготовки зразків та обробки первинних результатів. І тут роль наукового керівника надзвичайна! Водночас технічна складова виконання ОНП для аспіранта – це та сама «робота своїми руками», за яку так цінується інженерна освіта.

Основна фахова компетенція, яку має набути аспірант полягає в умінні здійснювати всі етапи ланцюжка «виконання досліджень, систематизація – обробка – узагальнення – аналіз результатів, написання статей і презентація отриманих результатів».

Питання підготовки та друку публікацій за результатами дисертаційних досліджень є одним з найбільш обговорюваних в процесі підготовки аспіранта. І в цьому питанні, знову ж, проглядається активна та системна роль наукового керівника. Вміння підготувати статтю є одним з основних компетентностей справжнього науковця. Саме у тісній співпраці з науковим керівником аспірант може навчитися мистецтву чіткого формулювання думки, дотримання правил оформлення тексту, визначення мети статті та іншим премудростям, які в багатьох ОНП криються за короткою фразою «вміння презентувати результати досліджень у наукових публікаціях в українських та міжнародних виданнях».

Щодо участі у наукових конференціях, то зазвичай це прописано в ОНП за якою навчається аспірант та Порядку підготовки добувачів вищої освіти ступеня доктора філософії [2, п.2, п.21]. Науковому керівнику аспіранта варто впродовж першого семестру навчання показати як готуються тези виступів на конференціях, оскільки не всі студенти-магістри брали участь у таких активностях.

Висновки

Організація та здійснення підготовки здобувачів вищої освіти на третьому рівні з урахуванням системного підходу дозволить забезпечити якість освітнього процесу, досягнення заявлених результатів навчання та підготовку кваліфікованих наукових кадрів. Для забезпечення якісної роботи наукових керівників аспірантів, доцільно проводити методичні семінари-консультації, щодо деталей процесу керівництва. Варто продовжувати інтенсивні консультації з НАЗЯВО та МОН України заради вдосконалення нормативної бази підготовки аспірантів.

Література:

1. Костенко О.В. підготовка дисертації в період воєнних дій як об'єкт наукового вивчення: системний підхід. *Актуальні питання підготовки дисертацій в умовах воєнного стану*: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (30 вересня 2023 р., Львів–Торунь). Liha-Pres, 2023. 256 с.

2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) (зі змінами): Постанова КМУ № 261 від 23.03.2016 р. Доступ за посиланням Про затвердження Порядку підготовки... від 23.03.2016 № 261 (rada.gov.ua)